

A magyar középkorról francia nyelven

Pál Engel – Gyula Kristó – András Kubinyi
(éd.): *Histoire de la Hongrie médiévale:
Des Angevins aux Habsbourgs. vol. 2.*
Rennes: Presses Universitaires de Rennes,
2008. 476 oldal

A Magyarország középkori történelmének három neves kutatója, Engel Pál, Kristó Gyula és Kubinyi András által jegyzett *Magyarország története 1301–1526* című tankönyv (Budapest, Osiris, 1998.) 2008-ban francia fordításban is megjelent a Rennes-i Egyetemi Nyomda kiadásában. A párizsi Magyar Kulturális Intézet által támogatott francia nyelvű változat születéséhez számos szakember járult hozzá. Toulouze Éva fordítását Marie Lionnet lektorálta, aki művészettörténeti vonatkozású disszertációjában a középkori Magyarország freskóit elemezte.¹ A francia közönséget megszólító bevezetést pedig Noël-Yves Tonnerre, az angers-i egyetem középkorász professzora írta.

Az utóbbi évtizedben magyarországi történészek munkáit több ízben is lefordították francia nyelvre. Elsőként említhetjük például a fenti munka első kötetét. Kristó Gyula Árpád-korral foglalkozó munkája 2000-ben került a francia olvasóközönség elé *Histoire de la Hongrie médiévale I. Le temps des Arpads* címen, szintén a rennes-i egyetemi kiadó gondozásában. Ezt követően jelent meg francia fordításban egy átfogó Magyarország történet Tóth István György szerkesztésében *Mil ans d'Histoire hong-*

roise: histoire de la Hongrie de la conquête à nos jours címen (Budapest, 2003.). Emellett német és angol nyelven is jelentek meg magyar középkorral foglalkozó szakmunkák a közelmúltban: Kristó Gyula – Makk Ferenc: *Die ersten Könige Ungarns. Die Herrscher der Arpadendynastie.* Herne, 1999.; Makk Ferenc: *Ungarische Außenpolitik (896–1196).* Herne, 1999.; Kristó Gyula: *Die Geburt der ungarischen nation. Studien zur Geschichte Ungarns.* 4. Herne, 2000.; Engel Pál: *The realm of Saint Stephen. A history of medieval Hungary 895–1526.* London, 2001. A magyar középkorról szóló történelmi munkák tudatos terjesztése mellett e viszonylag nagy számban megjelenő tudományos munkák a külföldi piac érdeklődésére és igényére vallanak.

Ebbe a sorozatba illeszkedik tehát az Engel Pál, Kristó Gyula és Kubinyi András által jegyzett Magyarország későközépkori történelméről szóló munka. Noël-Yves Tonnerre a bevezető részben felhívja a francia olvasó figyelmét Magyarország középkori történelmének jegyeire, hogyan vált az a középkori Európa történelme részévé, mely fontosabb események kötötték össze Magyarországot és az akkori Európa nagyobb hatalmainak a történelmét. Kiemeli az Anjouk francia kapcsolatát, Nagy Lajos nápolyi hadjáratát, az egyre növekvő török veszély elleni hadjáratokat Zsigmond, Hunyadi János, Mátyás király idejében, és röviden kitér a Mohács körüli eseményekre, azok jelentőségére Magyarországra nézve. Ezt követően Magyarország középkori történelmének sajátosságaira hívja fel az olvasó figyelmét, a nyugat-európai társadalomtól eltérő társadalmi szervezetre, a nemesség és az uralkodó közötti kapcsolat változó és politikailag fontos szerepére, valamint a társadalom belső alakulásának egy-két speciális jellegzetességére. Legvégül a könyv szerzőit emlí-

¹ Lionnet, Marie: *Les peintures murales en Hongrie à la fin du Moyen Âge (v. 1300-v. 1475). La transmission des formes iconographiques et les formes originales de leur appropriation locale sur deux thèmes majeurs: La Mère de Dieu et le Jugement dernier*, Ph. D. dissertation, (Université de Paris X, 2004), 4 vols.

ti meg, méltányolja a magyar történetírásban bekövetkezett nyitást, zárásképpen pedig a könyv létrejöttének körülményeiről ejt szót. Véleménye szerint Magyarország történelme csupán általánosságban ismert a francia olvasók előtt, ez a könyv viszont a nagyobb események mozgatórugóira, Magyarország későközépkori történelmének sokszor korántsem egyértelmű változásaira hívja fel a figyelmet.

Kristó Gyula (1939–2004) írta meg az Anjou-kor történelmét, mind politika-, mind gazdaság- és társadalomtörténeti vonatkozásban. Az Árpád-dinasztia kihalása utáni időszakot a tartományi megosztottság (1301–1323) jellemezte. A tartományúri hatalom jellemzőit és az ehhez kapcsolódó problémaköröket tárgyalja a szerző (Károly Róbert hatalomra kerülése, tartományurak leverése), illetve Károly Róbert (1323–1342) és I. Lajos (1342–1382) uralkodását. Francia olvasóközönségnek szánva a könyvet, szerkezetét tekintve némi változtatás történt a magyar változathoz képest. Míg az eredeti munkánál az Anjou-kor tárgyalása a társadalom- és gazdaságtörténet bemutatásával kezdődik, és ezt követi a politikátörténeti rész taglalása, a francia fordításnál a politikátörténet érthető módon előtérbe lép, és a fejezet lezárásaképpen kerül sor a már ismertetett eseményekhez köthető általánosabb kortörténeti vonatkozásokra: a mezőgazdaság és a jobbágyok, a kézművesség és az iparúzó, a város, a falu, a mezőváros bemutatására.

Külön érdeklődés tárgyát képezheti a francia olvasó számára Magyarország e korszakra vonatkozó történelme, az Anjouk uralkodása, ami jóllehet itáliai kerülővel, Franciaországgal hozta kapcsolatba a Magyar királyságot. Ahogy Csernus Sándor e korszakra vonatkozó tanulmánya hangsúlyozza, a korabeli francia történetírás korántsem emelte ki az Anjouk francia származását, Károly Róbertet és Nagy Lajost név szerint nem említik a 14. századi francia történetírók. Az Anjouk Magyarországa nem állt a francia érdeklődés középpontjában,

mégis számos irodalmi mű gondoskodott arról, hogy a Magyarországról kialakult kép, ha sematikusan is, de átszűrődjön a korabeli francia köztudatba.² Magyarországot az Anjou-kori fejlődés az európai nagyhatalmak sorába emelte. Ilyen értelemben e periódus jobb megismerése mindenképpen érdeklődésre tarthat számot a francia olvasóközönségnél.

A középkori Magyarország és Franciaország közös nagyhatalmi szomszédja a Német-Római Birodalom volt. A Nagy Lajos halála utáni trónviszályból IV. Károly német-római császár fia, Luxemburgi Zsigmond került ki győztesen, akit 1387-ben koronáztak királlyá. Engel Pál (1938–2001) írta meg Luxemburgi Zsigmond uralkodásának idejét és a Hunyadiak korának egy részét. A királyi hatalom 14. század végi váltságát, a bárók uralmát Luxemburgi Zsigmondnak a királyi hatalom megszilárdítására irányuló sikeres politikája váltja fel (1403–1437), Zsigmond kormányzati, katonai, pénzügyi reformjai hatalmának megerősödését szolgálták. Többszintű külpolitikája és nagyhatalmi törekvései – a török-kérdés és a déli ütközőállamok, nyugati politikája, Dalmácia és Velence, a Német-római Birodalom, az egyházszakadás, a konstanzi zsinat, a huszitizmus, a császári korona megszerzése – a korabeli nyugat-európai nagyhatalmak szemében is jelentős, aktív, erőteljes állammá tették Magyarországot.

A korabeli Franciaország figyelmét a százéves háború, az angol politika kötötte le. Emellett a burgundiai herceg, Jó Fülöp hatalmi törekvései készítették többszörösen állásfoglalásra a francia királyt, VII. Károlyt. Luxemburgi Zsigmond német-római (1410), majd cseh (1420) uralkodóvá választása gyakorlatilag közvetlenül szomszédos

² Csernus Sándor: *A magyar Anjouk a korabeli francia nyelvű történetírásban*. In: Klanczay Gábor – Nagy Balázs (szerk.): *Tanulmányok Sz. Jónás Ilona tiszteletére*. A középkor szeretete. Budapest, 1999. 425–436.

nagyhatalommá tette Franciaországot és Magyarországot. Politikailag közös érintkezési pontok e korban az egyházi kérdésekhez kötődtek, a nagy egyházszakadáshoz. Zsigmond aragóniai, párizsi és londoni diplomáciai körutat tett 1415 és 1417 között annak felszámolására. Próbálkozását siker koronázza, a konstanzi zsinaton elnöklő Zsigmond király véget vet a nagy egyházszakadásnak, és a három pápa letételével 1417-ben új pápát választat, de az ezt követő zsinati mozgalommal még meg kell birkóznia.

A szerző ezután a Zsigmond-kori társadalmi változások főbb problémáit tárgyalja: a nemesség esetén a birtokszerkezet átalakulását, a polgárságnál a városi rend kialakulását, a jobbágyságnál a mezővárosi fejlődést és az erdélyi parasztháborút, majd a Zsigmond-kori kultúra bemutatásával zárja a fejezetet.

A Zsigmond halála utáni időszakot a rendi erők hatalomra jutása jellemezte. A rendi állam kezdeteit, Hunyadi János korát (1437–1457) – felemelkedését, kormányzóságát, V. László és a Hunyadi párt viszályát – úgyszintén Engel Pál írta meg. A magyar változathoz képest e periódus részletesebb, beszédesebb alcímekre lett felosztva, a tartalom azonban nem változott. Eszerint a könyv szerkesztői (Marie-Madeleine De Cevens, Csernus Sándor és Noël-Yves Tonnerre) kiemelték a Hunyadi János kormányzósága előtti Habsburg Albert rövid uralkodásának idejét, a belviszályok időszakát, a törökkel szemben aratott nándorfehérvári győzelmet, Hunyadi János halálát, illetve az V. László halálával kezdődő polgárháborút. E nyilvánvalóan beszédesebb alcímek felhívják a külföldi olvasó figyelmét a középkori magyar államnak a Habsburg dinasztiával kialakított kapcsolatára, a török fenyegetéssel szembeni jelentős szerepére. Ezt követően a Kubinyi András (1929–2007) által megírt fejezetben úgyszintén kiemelt hangsúlyt kap Mátyásnak mint nemzeti uralkodónak a státusza. Ő hosszú idő után az első magyar király, aki elődeivel el-

lentétben nem az európai nagyhatalmi dinasztiákból került a magyar trónra.

Kubinyi Mátyás trónra kerülését, hatalmának megszilárdulását, ezt követően pedig Mátyás belpolitikáját tárgyalja, kitérve a társadalmi erők kormányzásban való részvételére, az 1467. évi lázadásra, az 1471. évi Vitéz-féle összeesküvésre, az udvartartás és a kancellária, illetve a különböző reformok kérdéseire, a királyi jövedelmek és a trónöröklés problémáira. A külpolitika terén a cseh és az osztrák háborúkról, a török-magyar viszonyról, Mátyás külpolitikai koncepciójáról, végezetül Mátyás politikájának értékeléséről esik szó. Ezt követően a Mátyás-kori virágzó kultúráról és a későközépkori gazdasági és társadalmi átalakulásról, ennek mozgatórugóiról ír Kubinyi András. Szerkezetileg az e korszakra vonatkozó rész szintén némi változtatáson ment keresztül (alcímek által kiemelt részek) a magyar változathoz képest. A politikatörténet terén a szerkesztők hangsúlyt fektettek Mátyásnak a központi hatalom megszilárdítására irányuló törekvéseire rögtön megválasztása után, külpolitikai vonatkozásban pedig Mátyás Bécsbe való bevonulását (1485) emelik ki. E momentum valóban sokat elárul Mátyás uralkodói személyiségéről, és hatalmi pozíciójának erősségét hangsúlyozza a Habsburgokkal vívott többéves küzdelem idején. E vonatkozásban elég arra a tényre gondolni külföldi olvasóként, hogy a Habsburg dinasztia ezidőtájt kezd megerősödni – III. Frigyes császár fiának, Habsburg Miksának 1477-ben Merész Károly leányával, Máriával kötött házassága fontos tartományokhoz juttatta a dinasztiát (Németalföld legnagyobb része), amivel a Habsburgok elkezdték megalapozni európai hegemóniájukat.

A Mátyás-kori kultúra európai hírnévre tett szert a maga korában. E rész tárgyalásánál a francia szerkesztők – habár a magyar változat hí mását nyújtják a francia közönségnek – szerkezetileg kiemelik e periódus fontosabb jellemzőit: „az egyetem hiánya ellenére egy fokozatosan terjedő ok-

tatás”, „az olasz reneszánsz hatása, megvalósulása és korlátai”, „a késő gótika győzelme”.³

A könyv utolsó fejezetében Kubinyi András a Jagellók uralkodását (1490–1526) mutatja be, leírva II. Ulászló megválasztását, hatalmának megszilárdítását, értelmezve a király külpolitikai stratégiáit, Magyarországnak a Habsburgokkal, az itáliai államokkal, a törökökkel való kapcsolatát, valamint a belpolitikai eseményeket (az 1514-es parasztháború). Majd áttér II. Lajos korának politikai fordulataira: körüljárja a mohácsi katasztrófa külpolitikai előzményeit, Magyarország ekkori politikáját (1516–1526), az egymással szembenálló belpolitikai erőket, s végezetül bemutatja a mohácsi csatát. E fejezet záróakkordja úgyszintén a korabeli kultúra rövid összefoglalása, a reformáció kezdetének tárgyalása. A későközépkori Magyarország utolsó évtizedeiből II. Lajos gyengekezdő, pusztító politikáját, Magyarországnak Mohács előtti külpolitikai elszigetelődését és a belpolitika növekvő válságát emelik ki a francia szerkesztők az alfejezetek beiktatásával, ám tartalmi vonatkozásban változatlanul hagyják az eredeti szöveget.

Magyarország későközépkori történelmének eme igényes bemutatása a külföldi olvasó számára élvezetes olvasmány, amelyben gyakran találkozhatunk a közös múltat idéző eseménysorozatokkal. A szerkezeti változtatások a francia közönség érdeklődését szolgálják. A magyar középkorra vonatkozó fontos eseményeket úgy emelik ki a francia szöveg szerkesztői, hogy a külföldi olvasónak egyértelműbb legyen a közös, európai középkor összképe.

Szakkifejezések tekintetében a fordító és a lektor következetes munkát végzett, a megfelelő francia terminusra fordítják le a

szavakat, illetve fordítói munkájuk során figyelembe veszik a helyi sajátosságokat. Példaként kiemeljük a mezőváros fogalmát, amelynek francia megfelelője e könyvben a *bourgade agricole*, latinul *oppidum*. E fordításban helyesen kap hangsúlyt a középkori magyar város helyi sajátossága, a mezővárosnak státuszban köztes (falu és város közötti), gazdasági jellege az *agricole* jelző hozzáadásával a *bourgade* szóhoz (francia középkori város terminusaként tudniillik a *bourg* szó használandó). Olyan speciális szakszó esetében, mint például az *ispán* kifejezés, amely a francia középkori történelemben nem ismert, meghagyják a magyar elnevezést, illetve megadják ennek latin megfelelőjét (*comes*). Lefordítják viszont az olyan kifejezéseket, amelyek társadalmi pozíciót tekintve megfeleltethetők korabeli francia funkciókkal. Ilyen például a *nádor* fogalma, aminek logikai alapon történő fordítása – lévén, hogy a legmagasabb magyar középkori méltóságról van szó, *comte palatin*, latinul *palatinus*; illetve az országbíró francia fordítása *juge du royaume* (*iudex curiae regiae*).

Emellett a kötet mellékletében szereplő glosszárium segíti a pontosabb tájékozódást a szakkifejezések terén. A könyv könnyű kezelhetőségét szolgálja az időrendi táblázat, a térkép és az index (hely- és személynevek) beiktatása a mellékletbe. A térképek egy részét a magyar nyelvű kiadásból vették át, ezenkívül három 14. századi várostérképpel tildották meg az eredeti „repertoárt”. Az index viszont kifejezetten a francia kiadás számára készült, az eredeti, magyar változat nem tartalmaz ilyet. Míg a magyar kiadásban minden fejezet végén feltüntetik a szakbibliográfiát, illetve esetleg külön a különböző forráskiadványokat, a francia nyelvű kiadásban a könyv végén szerepel egy összesített bibliográfia, az eredeti rövid kivonata, amely a korra vonatkozó legfontosabb monográfiákat, szakmunkákat listázza. Ez utóbbi megoldás talán célszerűbb is a külföldi olvasó számára, átfogóbb képet ad a tárgyalt kor szakmunkáiról.

³ Pál Engel – Gyula Kristó – András Kubinyi (éd): *Histoire de la Hongrie médiévale: Des Angevins aux Habsbourgs*. Vol. 2. Rennes, Presses Universitaires de Rennes, 2008. 267., 270., 271.

Sajnos a francia nyelvű könyv kivitelezői elmulasztották a szerzők bemutatását, főbb kutatási területük megjelölését. Csupán felsorolásképpen említi meg őket Noël-Yves Tonnerre a könyv bevezető részében (Kubinyi András nevét pontatlanul írva).

Apróbb hiányosságai ellenére a könyv szakmaiságán nem esik csorba, a fordítás megfelelő, irányadó munka lehet ez a külföldi olvasó számára. A fordítói kezdeményezést csak pozitívan lehet értékelni, csakúgy, mint a többi, továbbiakban tervezett kötet kiadását.*

NAGY EMŐKE

* A sorozat keretében már megjelent Jean Bérenger műve a kora újkori Magyarország történetéről *La Hongrie des Habsbourg Tome I de 1526 à 1790* címmel (2010), illetve kiadás előtt áll a mű 2. kötete Charles Kecskeméti tollából, mely az 1790 és 1900 közötti időszakot dolgozza fel. További tervezett munkák: Romsics Ignác Magyarország története a XX. században (Osiris, 2002) fordításban, valamint a Kárpát-medence története a honfoglalás előtt, többek között Noël-Yves Tonnerre, Olajos Terézia, Borhy László és Szabó Miklós közreműködésével. A szerkesztő jegyzete.